

TORE SELLBERG:

Oljeprisernas konsekvenser

Prisstegringarna på oljeprodukter har inte bara ekonomiska konsekvenser för konsumenterna, de må vara små villaägare eller storförbrukare. De har också finansiella konsekvenser. Om dessa senare skriver här bankdirektör Tore Sellberg. Mot bakgrunden av senaste tidens prisrörelser framhåller han, att prissänkningar blir troliga, även om de låga priserna från före krisens utbrott inte kommer tillbaka. Oljeländerna kommer att få betydande överskott i sin bytesbalans. De konsekvenser, som detta i sin tur får för hela valutasystemet, blir ytterst besvärliga, och de icke oljeexporterande u-länderna kommer att bli de som drabbas allra värst, framhåller författaren.

Panikreaktionerna efter oljeembargochocken håller på att lägga sig. De mest akuta bekymren för själva oljetillförseln har minskat påtagligt, och myndigheterna i allt flera länder börjar att få ett någorlunda fast grepp om situationen. Efter hand har i stället oljeprisstegringarnas finansiella konsekvenser alltmer kommit i fokus för intresset. Det är naturligt, ty bortsett från en långsiktig omstrukturering av hela energiförsörjningen kommer förvisso prisfrågan att ha störst framtida betydelse för världsekonomin. Det kan därför vara av intresse att något spekulera över hur oljepriserna kan tänkas komma att utvecklas och vilka konsekvenser olika prisalternativ kan förväntas få för världsekonomin.

Det blir alltmera troligt att Mellanöstern-kriget skapade ett ytterst lägligt tillfälle för oljeembargoutspelet, som de oljeproducerande Arabstaterna grep med stor iver. Sannolikt hade de blivit tvingade att göra något liknande även utan kriget, men det är självfallet att kriget gjorde det så mycket lättare. Det medförde att den panik de åstundade infann sig i så hög grad att de själva blev förskräckta.

Visserligen stiger oljekonsumtionen snabbt, men det är ändå uppenbart att produktionen under de tre första kvartalen 1973 ökade så mycket snabbare att ett omedelbart hot förelåg att det skulle uppstå ett stort pristryckande överskott. De två tungviktarna i sammanhanget, Saudi-Arabien och Iran, ökade sin produktion under de tre första kvartalen 1973 med 35 % respektive 19 %. Produktionsökning-

en var också snabb hos flertalet övriga betydande oljeexportländer i Mellanöstern, vilket framgår av tabellen. Som synes av denna ökade produktionen i dessa länder med icke mindre än 22,6 %. Övriga exportländer ökade inte produktionen riktigt lika snabbt, men totalt för exportländerna låg produktionen i september 1973 17 % över nivån motsvarande tid föregående år.

Det är självklart att risken för ett stort utbudsöverskott vållade oro. Mellanösterns oljeexportörer hade länge fått exportera sin olja till ett oförändrat lågt pris. Skattedeckrad price — skatte- och royaltyavräkningspriset — hade legat stilla på 1,8 dollar per fat från 1960 ända till februari 1971, då en beskedlig höjning skedde till 2,18 dollar. Ännu så sent som i mars 1973 låg priset på modesta 2,59 dollar. Sedan

skedde några raska men ganska blygsamma prishöjningar, men den 1 oktober 1973 sänktes priset från 3,07 dollar till 3,01 dollar. Detta kunde tas som ett olycksbådande tecken, men sammanhängande uppenbarligen med stegringen av dollarkursen.

I hägnet av oljeembargot kom sedan de två kraftiga prishöjningarna den 16 oktober till 5,12 dollar och den 1 januari 1974 till det alltjämt gällande 11,65 dollar. Detta betyder att skatten nästan åttafaldigats från november 1970 till januari 1974 eller från 0,91 till 7,00 dollar. Utan panikchocken i samband med kriget hade dessa prishöjningar säkerligen inte varit möjliga, men utan kriget hade man likväl fått företaga sig något drastiskt för att över huvud taget hålla det uppnådda priset av drygt 3 dollar per fat.

Oljeproduktionen i Mellanöstern de tre första kvartalen 1973 i jämförelse med samma tid 1972

Land	Januari—september		Förändr i %
	1973 1 000 fat/dag	1972 1 000 fat/dag	
Saudi-Arabien	7 826,1	5 797,1	+ 35,0
Iran	5 842,0	4 907,2	+ 19,0
Kuwait	3 107,8	3 269,1	— 4,9
Irak	1 942,7	1 399,7	+ 38,8
Abu Dhabi	1 349,2	1 022,6	+ 31,9
Qatar	590,6	453,9	+ 30,1
Oman	289,7	281,7	+ 2,8
Dubai	238,1	132,1	+ 80,2
Bahrain	68,3	71,7	— 4,7
Totalt	21 254,5	17 335,1	+ 22,6

Den nuvarande utvecklingen

Vid sidan av posted prices har långt mera eruptiva prISRörelser skett på auktioner litet varstans i oljeländerna. Den högsta kända noteringen på sådana auktioner inträffade i Nigeria i början av januari då ett parti såldes för 22,60 dollar per fat. Auktionspriser på 16—20 dollar per fat var en tid mycket vanliga i de flesta länder, och Libyen proklamerade först ett fast pris på drygt 18 dollar för att efter några dagar ändra det till nära 16 dollar per fat.

Detta är emellertid en tid sedan och därefter har priserna sjunkit lika hastigt som de tidigare steg.

Den som följde utvecklingen i Rotterdam kunde på ett ganska tidigt stadium ana sig till hur det skulle gå. I verkligheten nådde dagspriserna (spotnoteringarna) i Rotterdam sin höjdpunkt redan i slutet av november och början av december och sedan har samtliga kvaliteter sjunkit i pris — under januari och februari i allt hastigare takt. På vissa kvaliteter har priset fallit från toppnoteringen varit ända upp till 60—70 %.

Personligen tror jag prissänkningarna kommer att fortsätta ännu en tid om än i mera dämpad takt. Det är nämligen inte sannolikt att solidariteten bland producenterna räcker till för någon kraftigare återhållsamhet i utbudet, och det vill det säkerligen till om de högt uppskrivade priserna skall kunna hållas någon längre tid. Många storexportörer är inte intresserade av någon utbudsbegränsning. Det gäller Iran, Irak, Libyen, Algeriet, Nige-

ria, Venezuela och Indonesien. De önskar sälja så mycket de kan producera, bara de får bra betalt. Hela utbudsbegränsningen skulle falla på Saudi-Arabien, Kuwait och övriga småstater i Mellanöstern. Det är dock föga troligt att dessa stater i längden vill påtaga sig den ganska kraftiga utbudsbegränsning, som skulle behövas för att hålla alltför högt uppdrivna priser. Den Harvard-utbildade oljeministern i Saudi-Arabien, Yamani, har för länge sedan insett detta och föreslagit en sänkning av posted price.

Det finns för närvarande en mängd motstridande krafter som påverkar oljeprisbildningen. Marknadskrafterna verkar utan tvivel i prissänkande riktning. De politiska krafterna verkar i båda riktningarna och vilka som får övertaget kan blott framtiden utvisa. Det är sannolikt att de bilaterala avtal, som särskilt Frankrike, Japan och England samt en del andra stater slutit, verkar bromsande på prissänkningsskrafterna. Sammantaget kommer säkert krafterna för en fortsatt prissänkning att vara starkast, men det är likväl en omöjligt att säga var priset kommer att stanna. Om man skulle våga en gissning skulle det administrerade eller manipulerade "jämviktspriset" under våren komma att ligga mellan 7—10 dollar per fat. Personligen bedömer jag det lägre priset som mest sannolikt.

Finansiella problem

Även om det framtida priset på olja långt ifrån blir så högt som många tidigare antog, kommer likväl de finansiella konse-

kvenserna att bli betydande och svårbe-
mästrade. Jag skall här i några väsentliga
hänseenden belysa frågan med utgångs-
punkt från ett pris på 10 dollar per fat.
Skulle priset bli lägre kommer givetvis de
finansiella problemen att i motsvarande
grad bli mindre.

OPEC-ländernas oljeinkomster 1973 kan
beräknas till ca 22 mdr dollar. Om man
utgår ifrån att dessa länder utskeppar
samma kvantitet 1974 som 1973, skulle ol-
jeinkomsterna stiga till ca 85 mdr dollar.
OPEC-ländernas import 1973 kan upp-
skattas till inemot 25 mdr dollar. Trots
vissa länders spektakulära och mycket om-
skrivna köp av krigsmaterial och industri-
utrustning är det knappast realistiskt att
räkna med att dessa länders import 1974
skall kunna uppgå till mer än 35 mdr dol-
lar.

Detta skulle betyda att länderna får ett
sammanlagt överskott i bytesbalansen på
ca 50 mdr dollar. Och vad värre är, det-
ta överskott kommer att fördelas mycket
snett. De folkrika staterna Indonesien, Ni-
geria, Algeriet och Venezuela kommer
utan tvivel att kunna förbruka sina in-
komster för ändamål som betraktas som
angelägna. De stora överskotten kommer
att samlas hos en handfull folkfattiga sta-
ter, främst inom Saudi-Arabien, Kuwait,
Libyen, Abu Dhabi och några andra små-
stater vid Gulfen. Iran och Irak är visser-
ligen förhållandevis folkrika, men det är
ändå mycket tveksamt om de på ett något
så när vettigt sätt förmår förbruka sina
förväntade höga oljeinkomster.

Detta betyder självfallet ytterst besvä-

rande konsekvenser för olika länders by-
tesbalanser och för hela valutasystemet.
Till bilden hör att vissa länder, som redan
1973 hade stora underskott i bytesbalan-
sen, kommer att drabbas värst. Det gäller
isynnerhet Storbritannien och Italien vil-
kas underskott i handelsbalansen beräknas
stiga till 8—9 mdr dollar för vardera lan-
det 1974. Men även länder som USA, Ja-
pan och Frankrike får, i stället för över-
skott, underskott på 3—4 mdr dollar var-
dera. Av industriländerna är det endast
Västtyskland och Kanada som kan påräk-
na överskott i handelsbalansen 1974, för
Västtysklands del dock kraftigt reducerat.
Sammanlagt skulle OECD-länderna få
vidkännas ett handelsbalansunderskott på
inemot 30 mdr dollar.

Ännu värre blir det för icke-oljeexpor-
terande u-länder. Dessa hade redan under
1973 ett sammanlagt underskott i sina
handelsbalanser på ca 11 mdr dollar. Ge-
nom oljeprisstegringen kommer det 1974
att fördubblas till ca 22 mdr dollar. I
dollar räknat drabbas Brasilien och In-
dien mest, men relativt blir stöten hårdast
för Sydkorea och Filippinerna.

Underskottens konsekvenser

Hur skall dessa väldiga underskott kunna
finansieras? Teoretiskt och kortsiktigt kan
det lätt ordnas genom att överskottslän-
derna placerar sina överskott på eurova-
lutamarknaden, så att underskottsländer-
na får möjlighet att täcka sina underskott
genom upplåning på den marknaden. I
praktiken kommer dock stora svårigheter
att uppstå. Överskottsländerna är svagt fi-

nansiellt utrustade, konservativa och mistänksamma. De kommer inte utan vidare att vilja utnyttja existerande kanaler för att placera sina formidabla överskott på en för dem helt okontrollerbar eurovalutamarknad. Därutöver skulle det leda till att "hot money" skulle få en än mer dominerande ställning på eurovalutamarknaden med allt vad det innebär ifråga om våldsamma störningar för hela valutasystemet.

På litet längre sikt är det helt ohållbart. Det kan inte förväntas att dessa stater för evig tid vill förse denna marknad med ständigt ökande utlåning. Dessutom skulle det leda till rent groteska orimligheter. Bara inom några få år skulle denna handfull av folkfattiga småstater förvalta huvudparten av världens valutaressurser och ha möjlighet att köpa upp de flesta aktierna på all världens aktiebörser. För att illustrera orimligheterna kan ett drastiskt exempel anföras. Om Abu Dhabi blott håller utskeppningen från 1972, skulle landets oljeinkomster 1974 vid priset 10 dollar per fat uppgå till nära 3,5 mdr, dvs ca 160 000 kr per kapita, vilket i sin tur betyder ungefär sex gånger så mycket som den svenska BNP per kapita.

I verkligheten är det väl så att själva orimligheten i konsekvenserna bara inom en sikt på 5—6 år utgör det starkaste argumentet för att de kraftigt uppdrivna oljepriserna under inga omständigheter går att hålla.

På litet kortare sikt kan de dock åstadkomma mycket elände i en mängd olika avseenden. Många industriländer kommer

att få utstå ekonomiska störningar av en räckvidd som tidigare varit okänd under efterkrigstiden. Tillväxten i ekonomierna kommer att drabbas och en tillfredsställande sysselsättning kommer att bli svår att upprätthålla. Valutasystemet kommer att utsättas för nya påfrestningar av en art som bara kan anas.

Värst drabbas de icke-oljeexporterande u-länderna. Deras stora underskott har tidigare i allt väsentligt finansierats av OECD-länderna. När nu dessa senare länder får betydande underskott kommer varken benägenheten eller förmågan att fortsätta att finansiera u-landsunderskotten att vara särskilt påtaglig. Tyvärr kan man heller inte förutsätta att de oljeexporterande överskottsländerna skall överta denna finansieringsuppgift. I varje fall kommer det knappast i fråga direkt, och man kan på goda grunder förutsätta att u-länderna inte kommer att vara favoriserade låntagare på eurovalutamarknaden. De icke-oljeexporterande u-länderna kommer därför särskilt i klämma.

Oljeprisstegringen har i blyxtbelysning givit oss en läxa om ett världsdilemma som vi trots FN, IMF och Världsbanken saknar remedier för att ta oss ur. Det gäller ett globalt samarbete av icke tidigare förutsedd räckvidd. Precis som nationalstaterna anser sig ha rätt och förpliktelser att bestämma om och ta del i exploateringen av respektive lands naturresurser, måste världen i sin helhet få möjlighet att bestämma om och ta del i exploateringen av tex Abu Dhabis oljeresurser.